

ΠΑΤΗΡ ΤΙΚΤΩΝ

ΣΧΕΤΙΚΑΙ ΠΕΡΙΠΤΩΣΕΙΣ ΕΙΣ ΔΥΟ ΤΥΠΟΥΣ ΠΑΡΑΜΥΘΙΩΝ

Υ Π Ο

ΔΗΜ. Σ. ΛΟΥΚΑΤΟΥ

«Ὁ πατήρ γεννᾷ, ἡ μήτηρ τίκει», εἶναι ἡ συνήθης ἐρμηνευτικὴ φράσις, ἣτις διαχωρίζει τοὺς φυσιολογικοὺς ρόλους τῶν δύο συζύγων. Εἰς τὰς λαϊκὰς ὁμως ἀντιλήψεις καὶ τὴν μυθολογικὴν παραδόσιν εἶναι δυνατόν ν' ἀνεύρωμεν περιπτώσεις, ὅπου «καὶ ὁ ἀνὴρ τίκει».

Ἡ τολμηροτάτη αὕτη σύλληψις τῆς λαϊκῆς φαντασίας δὲν εἶναι οὔτε νέα οὔτε τοπικῶς περιορισμένη. Εἶναι ἀρχαιοτάτη καὶ παγκόσμιος. Ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ μυθολογία καὶ ἡ σημερινὴ παραμυθολογία τῶν λαῶν δέχονται κατ' ἀρχὴν τὸν ἐξ ἄρρενος τοκετόν, ἔστω καὶ μετὰ διαιρέσεις ἢ συμβολικοὺς τρόπους ἐξόδου τοῦ τέκνου, οἳ ἐκ τῆς κεφαλῆς καὶ τοῦ μηροῦ (πρὸς μὲν μυθολογικὰς παραδόσεις περὶ τῆς γεννήσεως τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τοῦ Διόνυσου), ἢ ἐκ τῆς κοιλίας καὶ τῆς κνήμης (ὡς εἰς τὰ νεώτερα παραμύθια).

Εἶναι γνωστὴ ἡ ἀρχαία παράδοσις διὰ τὴν ἐκ τῆς κεφαλῆς τοῦ Διὸς ἐκπύδουσι τῆς Ἀθηνᾶς. Ὡς ἀφηγεῖται ὁ Ἡσιόδου δὲ Ζεὺς συνευέχθη «πρώτην ἄλοχον» τὴν Μῆτιν, καὶ κατέστησεν αὐτὴν ἔγκυνον. Ἀλλ' ὅτε ἐπληροφορήθη παρὰ τοῦ Οὐρανοῦ καὶ τῆς Γῆς, ὅτι μετὰ τὴν κυοφορουμένην κόρην (τὴν Ἀθηνᾶν) θὰ ἐγεννᾶτο παῖς, ὅστις θὰ ἦτο ἰσχυρότερος αὐτοῦ καὶ θὰ ἐγίνετο «θεῶν βασιλεὺς καὶ ἀνδρῶν», ἔσπευσε νὰ καταπίῃ τὴν σύζυγόν του. Τοῦτο ἔσχεν ὡς ἀποτέλεσμα νὰ μεταβιβασθῇ ἡ πρώτη ἐγκυμοσύνη τῆς Μῆτιδος εἰς τὴν ἰδικήν του κοιλίαν, καὶ νὰ γεννηθῇ ἐκ τῆς κεφαλῆς του ἡ Ἀθηνᾶ¹.

¹ Ἡσιόδου Θεογ., στίχ. 886 – 900 καὶ 924 – 926. Παλαιότεραν τῆς τοῦ Ἡσιόδου μνεῖαν εὐρίσκομεν εἰς τὸν ὑπ' ἀρ. 28 Ὀμηρικὸν Ὑμνον («εἰς Ἀθηνᾶν»), ὅπου τὴν θεάν :

... . αὐτὸς ἐγένετο μητίετα Ζεὺς
σεμνῆς ἐκ κεφαλῆς ... .
... . ἡ δὲ πρόσθεν Διὸς αἰγιόχοιο
ἔσσυμένως ὄρουσεν ἀπ' ἀθανάτοιο καρήνου» (στίχ. 4 – 8).

Τὸν μῦθον τοῦτον ἐπαναλαμβάνει ὁ Ἀπολλόδωρος ὁ Ἀθηναῖος (2ος αἰὼν π. Χ.) ὡς ἐξῆς : «Μίγνται δὲ Ζεὺς Μῆτιδι, μεταβαλλούσῃ εἰς πολλὰς ἰδέας ὑπὲρ τοῦ μὴ συνελθεῖν, καὶ] αὐτὴν γενομένην ἔγκυνον καταπίνει φθάσας, ἐπειτέρ ἔλεγε [Γῆ] γενήσιν παῖδα μετὰ τὴν μέλλον-

Μέχρι τοῦδε πολλοὶ ἀρχαιολόγοι καὶ ἐθνολόγοι ἐπρόσεξαν τὸν περὶ «πατρὸς τίκτοντος» μῦθον τοῦτον καὶ ἐξήτησαν ποικιλοτρόπως νὰ τὸν ἐξηγήσουν, συσχετίζοντες αὐτὸν καὶ πρὸς πρωτογόνους λαϊκὰς ἀντιλήψεις¹. Αἱ πλεῖσται τῶν σχετικῶν ἐρμηνειῶν στηρίζονται, εἰς παλαιὰς περὶ τῆς συλλήψεως δοξασίας (βλ. ἰδίᾳ παρὰ Deona, ἐνθ' ἂν.), οὐχ ἥττον δὲ καὶ εἰς συμβολισμοὺς καὶ ἀλληγορίας μυθολογικὰς. Συναντῶμεν ὅμως ἤδη παρὰ τοῖς σχολιασταῖς τῶν ἀρχαίων κειμένων ὀργανικωτέραν ἀντίληψιν περὶ τῆς ἐξόδου τῆς Ἀθηνᾶς καὶ νύξιν περὶ ἐκτρόπου τοκετοῦ ἐξ ἀνδρογυνικοῦ ὄντος: «λέγεται δὲ Τριτογενὴς ἡ Ἀθηνᾶ, ἥτοι ὅτι ἐκ τῆς νηδύος καὶ τῆς μήτρας καὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ Διὸς ἐξῆλθε»².

Τὸν ἐκτροπον τοῦτον τοκετὸν τῆς Ἀθηνᾶς ἐκ τῆς κοιλίας, καὶ οὐχὶ ἐκ τῆς κεφαλῆς τοῦ Διὸς, ὑποψιάσθη ὡς παλαιότεραν ἀντίληψιν παρὰ τῷ λαῷ ὁ Ἰταλὸς ἐθνολόγος καὶ λαογράφος Raffaele Corso. Οὗτος εἰς μελέτην του ὑπὸ τὸν τίτλον «Il mito della nascita di Minerva ed un racconto popolare della Corsica»³, ὑποστηρίζει ὅτι ὁ ἀρχαῖος μῦθος εἶναι ἐκτετασμένη μορφή πρωτογόνου λαϊκῆς ἀντιλήψεως περὶ τοκετοῦ ἐκ τῆς κοιλίας τοῦ πατρὸς, εἰς τοῦτο δὲ ἄγεται ἀφ' ἐνὸς ἐκ τινων ἀγγειογραφικῶν παραστάσεων, εἰς τὰς αἰεὶς, παραλλήλως πρὸς τὴν ἐκ τῆς κεφαλῆς τοῦ Διὸς ἐκπήδησιν τῆς Ἀθηνᾶς, εἰκάζεται καὶ ὑπὸ τὴν ἔδραν αὐτοῦ μικρά τις ἀνθρωπίνη ὑπαρξίς⁴. Ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐκ λαϊκοῦ παραμυθίου τῆς Κορσικῆς, εἰς τὸ ὁποῖον μικρά τις κόρη, φοβηθεὶς τὸν Δράκον (l'Orco) ἐκρύβη κάτωθεν τῆς ἔδρας αὐτοῦ, ὅτε δ' ἐκεῖνος ἀπέσπασε φύσημα ἐκ τῶν ἐντέρων, ἡ μικρὰ παρουσιάσθη ὡς τεχθεῖσα ἐκ τοῦ φύσηματος καὶ ἐγένετο πιστευτή. Ὑποστηρίζει δηλ. ὁ R. Corso ὅτι ἀπὸ παλαιᾶς δοξασίας καὶ ἔθιμα ἀρρενολοχείας (couvade), ἀπαιτοῦνται τὴν εἰκονικὴν ἐκ τοῦ κόλπου τοῦ πατρὸς καταβίβασιν, ἢ τὴν ὑπὸ τὰ σκέλη αὐτοῦ τοποθέτησιν τοῦ γεννωμένου τέκνου, πρὸς βεβαίωσιν τῆς

σαν ἐξ αὐτῆς γενᾶσθαι κόρην, ὅς οὐρανοῦ δυνάστης γενήσεται τοῦτο φοβηθεὶς κατέπιεν αὐτήν ὡς δ' ὁ τῆς γεννήσεως ἐνέστη χρόνος, πλῆξαντος αὐτοῦ τὴν κεφαλὴν πελέκει Προμηθέως, ἢ καθάπερ ἄλλοι λέγουσιν Ἡφαίστου, ἐκ κορυφῆς [= κεφαλῆς], ἐπὶ ποταμοῦ Τριτωνος, Ἀθηνᾶ σὺν ὄπλοις ἀνέθορον. (Ἀπολλοδ. Βιβλιοθ. I 3, 6 ἔκδ. J. G. Frazer I, London 1921, σελ. 22 κέ.).

¹ Βλ. Robert Schneider, Die Geburt der Athena. (Abhandl. des Archäologisch-Epigraphischen Seminars der Univ. Wien 1880). W. Deona, La naissance d'Athéna. Revue Archéol. XX Paris 1912, σελ. 350-354. Gabriel Ancey, La naissance d'Athéna. Revue Archéol. XXI, Paris 1913, σελ. 209-211 κ. ἄ.

² Paroemiographi Graeci τόμ. II, Gotingae 1851, σελ. 692 (Ἀποστόλιος 17, 26).

³ «Ὁ μῦθος περὶ τῆς γεννήσεως τῆς Ἀθηνᾶς καὶ μία λαϊκὴ διήγησις ἐκ Κορσικῆς, (Folklore, ἔτος 5ον, Napoli 1930, ἀριθμ. 1-2, σελ. 5-15).

⁴ Βλ. εἰκονογράφησιν ἐν τῇ ὡς ἄνω μελέτῃ τοῦ Corso, ἀλλὰ καὶ παρὰ Salomon Reinach, Répertoire des vases peints grecs et étrusques, tome I (Paris 1899) σελ. 116 καὶ 156. Tome II (Paris 1900) σελ. 20.

πατρότητος¹, ἡ λαϊκὴ πίστις ἔφθασεν εἰς παρὰ φύσιν ἀντιλήψεις, οἷα ἡ ἐκ τῆς καταβρογχίσεως τῆς σιζύγου του ἐγκυμοσύνη τοῦ Διὸς καὶ ἡ ἐκ τῆς νηδύος αὐτοῦ γέννησις τῆς Ἀθηνᾶς. Τὴν ἐκ τῆς κοιλίας καὶ τοῦ πρωκτοῦ ἔξοδον ταύτην εἰκονίζει κατὰ τὸν Corso ἡ παράστασις τῆς μικρᾶς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως ὑπὸ τὴν ἔδραν τοῦ Διός, συμφωνεῖ δὲ, ὥς λέγει, ἡ ἀντίληψις αὕτη μὲ τὰ ἐν τῷ παραμυθίῳ ἐκ Κορσικῆς ἐκτιθέμενα, περὶ τῆς μικρᾶς κόρης. «*Ἡ Σιαλέλλα (Sialella)*, ὅπως μᾶς δίδεται ἐν περιλήψει τὸ παραμύθιον, ἦταν τὸ τρίτο κορίτσι ἐνὸς βασιλεῦς, πὺν ταραγμένος ἀπὸ ἑνα ὄνειρο, πὺν τοῦ προέλεγε πῶς ἡ κόρη του αὐτὴ θὰ γινόταν γυναῖκα τοῦ Ἀυτοκράτορα, τὴν ἐμπιστεύθηκε σ' ἑνα δοῦλο του, καὶ τοῦ παράγγειλε νὰ τὴν ἀφανίσῃ. Ὁ δοῦλος, πονόφυχος, δὲ θέλησε νὰ τὴν θανατώσῃ, μόνον τὴν ἄφησε σ' ἑνα δάσος, ὅπου ἡ κόρη βρῆκε ἄσυλο στὴ γυναῖκα ἐνὸς Μάγου ἀνθρωποφάγου (Δράκου), πὺν τὴν δασκάλεψε πῶς νὰ γλυτώσῃ ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ ἀνδρα της. Ὁ Μάγος, κάθε πὺν γύριζε ἀπὸ σπῖτι, ἐσυνήθιζε νὰ κάθεται στὸ τραπέζι, πάνω σ' ἑνα σκαμνί, κι' ὅταν ἀπέσπασε κι' ἦταν χορτάτος, ἐσυνήθιζε ν' ἀφήνῃ μὲ θόρυβο τὸν ἀέρα πὺν ἦταν κλεισμένος διὰ ἔντερά του. Ἡ μικρούλα, ἀκολουθώντας τὴ συμβολὴ τῆς Δράκαινας, κρύφτηκε κάτω ἀπὸ τὸ σκαμνί καὶ περιμένε τὸν ἄνδρα τῆς κοιλίας (πρόδην) τοῦ Μάγου, γιὰ ν' ἀπαντήσῃ ἁμέσως μὲ κλάμα. Ὁ Μάγος τότε νομίζοντας πὺς ἔπεσε στὸ φῶς μιὰ ἔπαρξη μὲ τὸ φύσημα τῆς κοιλίας του, πῆρε τὴν μικρούλα στὴν ἀγκυλιά του, χαϊδεύοντας καὶ φιλώντας τὴ σὰν κόρη του»².

Ἀσχέτως πρὸς τὴν ὀρθότητα ἢ μὴ τῆς ἐρομηνείας, τὴν ὁποίαν δίδει ὁ Corso διὰ τὰς εἰκονιζομένας ὑπὸ τὴν ἔδραν τοῦ Διὸς μορφάς (εἷς τινὰς μάλιστα παραστάσεις τὰ πρόσωπα εἶναι δύο), ἡ ἐπιστημονικὴ πρόθεσις του νὰ συσχετίσῃ ἀρχαῖα μυθολογικὰ ἐπεισόδια μὲ νεώτερα παραμύθια, καὶ ἡ σημασία τὴν ὁποίαν δίδει εἰς τὰ αἰώνια ὑποστρώματα τῶν ἐθιμικῶν ρευμάτων, εἶναι διδακτικά. Οὐδεμία ἀμφιβολία δύναται νὰ ὑπάρξῃ, ὅτι ὑπὸ τὰ φαινομενικῶς φανταστικὰ αὐτὰ ἐπινοήματα τῆς μυθολογίας καὶ τῶν παραμυθιῶν, περὶ τοκετοῦ ἐξ ἀνδρῶν, κρύπτονται ἀναμνήσεις παλαιῶν ἐνεργειῶν καὶ ἀντιλήψεων ἀρρενολοχείας ἢ καὶ νιόθεσις³.

Τὰ αὐτὰ δυνάμεθα νὰ παρατηρήσωμεν καὶ διὰ τὸν β' τύπον τοκετοῦ ἐξ ἀνδρὸς (ἔξοδος ἐκ τοῦ μηροῦ ἢ τῆς κνήμης), τὸν ὁποῖον μᾶς δίδουν τὰ περὶ τοῦ Διονύσου μυθολογούμενα, ὥς καὶ τὰ ἐν τοῖς νεωτέροις παραμυθίοις διαλαμβανόμενα.

¹ Βλ. Δημ. Σ. Λουκάτου: «Ὁ σύζυγος εἰς τὰ κατὰ τὴν γέννησιν ἔθιμα καὶ λαογραφικὰ ἐνδείξεις περὶ ἀρρενολοχείας». Ἐπετηρὶς τοῦ Λαογρ. Ἀρχείου, τόμ. Η' (1957) σ. 127.

² R. Corso, ἐνθ' ἀν., σελ. 11-12.

³ Πρβλ. καὶ J. G. Frazer, *The Golden Bough* I, London 1936, σελ. 74 κέ.

Εἶναι γνωστὸν ἐκ τῆς ἑλληνικῆς μυθολογίας, ὅτι ὅτε ἡ Σεμέλη ἔμεινεν ἔγκυος ἐκ τοῦ Διὸς, ἐζήτησεν ἀφρόνως, κατὰ δολίαν ὑπόδειξιν τῆς Ἥρας, νὰ ἴδῃ τὸν ἔραστήν της ἐν πάσῃ αὐτοῦ τῇ μεγαλοπρεπείᾳ. Ὁ Ζεὺς πράγματι «*παραγίνεται εἰς τὸν θάλαμον αὐτῆς ἐφ' ἄρματος ἀστραπαῖς ὁμοῦ καὶ βρονταῖς, καὶ κεραυνὸν ἔχουσιν. Σεμέλης δὲ διὰ τὸν φόβον ἐκλιπούσης (= ἀποθανούσης), ἐξαμηνιαῖον τὸ βρέφος ἐξαμβλωθέν, ἐκ τοῦ πυρὸς ἀρπάσας ἐνέρραψε τῷ μηρῷ . . .*» κατὰ δὲ τὸν χρόνον τὸν καθήκοντα, Διόνυσον γεννᾷ Ζεὺς λύσας τὰ ῥάμματα, καὶ δίδωσιν Ἐρμῇ . . . »¹.

Ὁ γάλλος θρησκευολόγος H. Jeanmaire θεωρεῖ ἐπίσης τὴν θαυμαστὴν ταύτην δευτερογέννησιν τοῦ Διονύσου, εἴτε ὡς συμβολικὴν ἀλληγορίαν μιᾶς πατρικῆς υἱοθεσίας καὶ ἀνάμνησιν τοῦ παλαιοῦ ἐθίμου τῆς ἀρρενολοχείας, εἴτε ἐπιβίωσιν μύθου τινὸς περὶ ἀνδρογυνικοῦ προγόνου. Καὶ προσθέτει ὅτι ἡ μεσολάβησις αὕτη τοῦ Διὸς διὰ τὴν συμπλήρωσιν ἐντὸς τοῦ ἰδίου σώματος τῶν ἐννέα μηνῶν ἐξησφάλισεν εἰς τὸν Διόνυσον θεϊαν ὑπόστασιν (*divinité*), τὴν ὁποίαν δὲν θὰ ἐλάμβανεν ἐκ μόνης τῆς ἐκ τοῦ Διὸς καταγωγῆς του².

Τὴν θαυμαστὴν ταύτην κυοφορίαν ἐν τῷ μῦθῳ τοῦ Διὸς ἀνευρίσκομεν καὶ εἰς νεώτερα παραμύθια, ὅπου τὸ γόνυ ἢ ἡ κνήμη τοῦ πατρὸς κρατοῦν ἐπὶ ἐννέα μῆνας τὸ τεχνησόμενον ἐμβρυον.

Σκοπὸς τῆς παρουσίας μελέτης εἶναι νὰ δείξῃ ἀκριβῶς, ὅτι καὶ ἡ νεοελληνικὴ παραμυθολογία — αὕτη μάλιστα — εἶναι νὰ προσκομίσῃ παραδείγματα μαρτυροῦντα τὴν λαϊκότητα τῶν ἀρχαίων μυθικῶν στοιχείων καὶ τὴν διὰ μέσου τῶν αἰώνων συνέχισιν τῶν ἀρρενολογικῶν τούτων ἀφηγήσεων. Ἡ παράδοσις περὶ τοῦ «*τίκτοντος πατρός*», εἴτε ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ, ὡς τὸ ἐρμηνευόμενον περὶ τῆς Ἀθηνᾶς ἐκ τῶν ὑπὸ τὴν ἔδραν τοῦ Διὸς παραστάσεων, εἴτε ἐκ τοῦ μηροῦ καὶ τῆς κνήμης, ὡς τὸ μυθολογούμενον περὶ τοῦ Διονύσου, ἀπαντᾷ καὶ εἰς ἀντίστοιχα νεοελληνικὰ παραμύθια καὶ εἰς ἄλλα λαϊκὰ κείμενα, τινὰ τῶν ὁποίων παραθέτομεν κατωτέρω :

α'. *Διηγῆσεις καὶ κείμενα περὶ τοκετοῦ ἐκ τῆς κοιλίας τοῦ πατρὸς (ὡς ἡ Κορσικανὴ «Σιαλέλλα»).*

Αἱ ἀφηγήσεις τοῦ εἴδους αὐτοῦ ἀνευρίσκονται εἰς περιπετειακὰ παραμύθια τῶν τύπων 400 καὶ 408 τοῦ Διεθνoῦς Καταλόγου (AaTh)³. Παρουσιάζεται δη-

¹ Ἀπολλοδ. Βιβλ. III, 4, 3 (Ἔκδ. J. G. Frazer, τόμ. I σελ. 318).

² H. Jeanmaire, Dionysos. Histoire du culte de Bacchus. Paris (Payot) 1951 σ. 337.

³ [= Aarne - Thompson], The Types of the Folk - Tale. A Classification and Bibliography. Antti Aarne's (F.F.C. No 3) translated and enlarged by Stith Thompson. F. F.

λαδὴ εἰς ταύτας καὶ τὸ ἐπεισόδιον, καθ' ὃ εὐφυῆς τις μικρὸς ἢ νέος φθάνει κατόπιν περιπλανήσεων εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Δράκου, ὅπου φιλοξενεῖται ἀπὸ τὴν Δράκαιναν. Τῇ ὑποδείξει ταύτης κρύπτεται ὑπὸ τὸ κάθισμα τοῦ Δράκου, ἀναμένων ἐκεῖ τὴν ἄφιξίν του, καὶ ἐπωφελεῖται ἐνὸς φρυσήματος τῶν ἐντέρων του (πορ-δῆς) διὰ νὰ παρουσιασθῇ ὡς τέκνον του καὶ νὰ τοῦ δηλώσῃ ὅτι μόλις ἐξηλθεν ἀπὸ τὰ ὀπίσθιά του. Ὁ Δράκος, εὐπιστος ὡς συνήθως, παραδέχεται τοῦτο, χαίρει μάλιστα διὰ τὸν τοκετόν, καὶ ἀγαπᾷ ἔκτοτε τὸν μικρὸν ἢ τὸν νέον ὡς ἴδιον τέκνον. Σχετικὰ παραδείγματα ἀπὸ νεοελληνικὰ παραμύθια δύναμαι νὰ παραθέσω τὰ κάτωθι:

1. «*Ὁ γιὸς τῆς χήρας*» (ἐξ Ἡπείρου;). Συλλογὴ Σπ. Π. Λάμπρου, «*Νεοελληνικὰ Ἀνάλεκτα Παρνασσοῦ*», Τόμ. Α', ἐν Ἀθήναις 1870, σελ. 56 - 64.

Εἰς τὸ παραμύθιον τοῦτο, υἱὸς χήρας, πτωχὸς ξυλοκόπος, προσλαμβάνεται εἰς τὴν ὑπηρεσίαν Ἑβραίου, ὅστις τὸν ὀδηγεῖ μετὰ τὸ πλοῖον του εἰς ἔρημον τόπον, κάτω ἀπὸ ἓνα βουνόν. Ἐκεῖ τὸν ράπτει μέσῳ εἰς ἄσκόν, καὶ οἱ ἄετοί τὸν σηκώνουν εἰς τὸ ὄρος. Εὗρισκει ἀμύθητα πλοῖα, τὰ ὅποια ρίπτει εἰς τὸν Ἑβραῖον, ἀλλ' ὁ Ἑβραῖος φεύγει μετὰ τὰ πλοῖα του καὶ τὸν ἐγκαταλείπει. Τὸ παιδί τότε περιπλανᾶται μόνον εἰς τὸ ὄρος, ἕως ὅτου εὗρισκεν ἄσκημα καταπακτῆς δεινότητος εἰς τὸ παλάτι τοῦ Δράκου. Κατ' ἀρχὰς ζητεῖ νὰ φάγῃ κάτι. Ἐπειτα [τὸ παιδί] τραβάει παραπέρα καί, κοίτ' ἀπὸ δώ, καί, ἀπὸ κεῖ, βλέπει ἓνα δράκο, ποῦ ἦτανε στραβός. Στὴν ἀρχὴ φοβήθηκε καὶ ἄρχισε νὰ τρέμῃ, μὰ σὰν εἶδε ποῦ ἦτανε στραβός, ἐθάρρυνε, ὅμως δὲν τοῦ μιλοῦσε τοῦ δράκου· ἤθελε νὰ τοῦ δώσῃ γνώρα, μὰ ἔλα ποῦ φοβόντανε καὶ δὲν ἤξερε μετὰ τί τρόπο νὰ τοῦ τὸ πῇ! Ἐκεῖ λοιπὸν ποῦ καθόντανε ὁ δράκος, πηγαίνει — μετὰ συμπάθειο — σιγὰ σιγὰ ἀπὸ πίσω του καὶ τοῦ φωνάζει: «*Πατέρα!*» Ἀποκρίνεται ὁ δράκος: «*Ποῦθε σ' ἔχω γιό;*» Ἀπολογιέται ἐκεῖνος. «*Νά, τώρα μ' ἐγέννησες, αὐτὴ τῇ στιγμῇ*». Τότες τὸ πίστεψε ὁ δράκος, τὸν ἔκραξε κοντά του καὶ ἄρχισε νὰ τὸν ἀγαπᾷ, σὰν νὰ ἦταν ἀληθινὸ παιδί του...» Καὶ ἡ διήγησις συνεχίζεται μετὰ τὴν συνάντησιν τοῦ νέου, μέσα εἰς τοὺς κήπους τοῦ δράκου, μετὰ μίαν ὥραίαν κόρην, τὴν ὁποίαν νυμφεύεται. Ὁ Δράκος τὸν βοηθεῖ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὸν τόπον του ἀλλὰ ἡ μαγικὴ σύζυγος τὸν ἐγκαταλείπει. Ὁ νέος τότε ρίπτεται εἰς περιπετείας διὰ νὰ εὕρῃ τὴν σύζυγόν του καὶ ἐπιτυγχάνει τελικῶς τοῦτο μετὰ τὴν βοήθειαν ἐπίσης τοῦ δράκου.

2. «*Ὁ Διαμαντᾶς*» (Αἶνος Θράκης· συλλογὴ Σ. Α. Μανασσείδου). Χρον Λαογρ. Ἀρχείου ἀρ. 140 (ἔτος 1882) σελ. 3 κέ.

Εἰς τὸ παραμύθιον τοῦτο ἕνας πραματευτὴς ναυλώνει καράβι γιὰ νὰ πᾶνε νὰ φορτώσουν διαμαντόπετρες, καὶ παίρνει μαζί του κ' ἕνα ὄρφανὸν παλληκάρι. Ἐγκαταλείπει ὁμως κάποτε τὸ παιδί εἰς ἕνα ἔρημο ἀκρογιάλι, κ' ἐκεῖνο περιπατώντας φθάνει σ' ἕνα σπίτι ὅπου κατοικοῦσε μιὰ γριά Δράκαινα. Τὴ χαιρέτησε καὶ τῆς ἀφηγήθηκε τὰ παθήματά του. Τὴ ρώτησε ἂν ὑπάρχῃ κανένας τρόπος νὰ γυρίσῃ στὸν τόπο του. «Ἡ Δράκαινα τὸν ἔστ'λε στὸν ἀδερφό της (τὸ Δράκον) καὶ τότε συμβούλιζε πῶς νὰ φερθῇ σ' αὐτόνα, γιὰ νὰ μὴ τότε φάγ'. Κι' ἀφοῦ τὸν ἔδειξε τὸν δρόμον, ἔφ'γε οὐ Διαμαντᾶς (τὸ παιδί) καὶ ἦρτι στὸ παλάτ' τοῦ Δράκον. Ἡ Δράκος αὐτὸς ἦτανε στραβὸς καὶ κοιμοῦνταν σαράντα μέρις. Ἀνιβαῖν λοιπὸν κρυφὰ - κρυφὰ καὶ παίρνει ἕνα φρουκάλ' καὶ φρουκάλ'σι τοὺν οὐντὰ τ', συγύρ'σι καὶ τὸ μ'σὸ τὸ στρώμα τ', πού θὰ γ'ρίσ' ὄντας ξυπνήσ'. Καὶ τραβήχ'κι κομματ' μακριὰ καὶ στάθ'κι. Πῆρι καὶ τὰ τριὰ προσκέφαλα κουντὰ καὶ τὰ εἶχι χαζίρ'. Σ'τοῖς τρεῖς μέρις λοιπὸν ξύπνησε οὐ Δράκος καὶ γύρ'σι ἀπ' τ' ἄλλο τὸ πλάγ' καὶ τίναξι μὲ συμπάθειο ἕνα πορδὸ, πῶραξι σὰ τόπ' (= κρότησε σὰν κανονιὰ) καὶ πῆρι κ' ἦρτι τὸ παλάτ'. Τότε ὁ Διαμαντᾶς φώναξι: «Ὅρσε μπαμπά!» — «Πρέ», ἀπ'λογήθ'κι μὲ ἄσπριον οὐ Δράκος, γιὰ τὸ πόρδο μ' σὶ γέν'ν'σα». — «Ναί, μπαμπά», εἶπε τὸ παλάτι. — «Ἐπε νὰ σὶ δώσω τρεῖς πορδιὲς πᾶ σὶ φάγ'» εἶπε οὐ Δράκος, κι' ἔπε γέν'ν'σα ἐγὼ τώρα κ' εἶμι γιὸς σου, θὰ βαστάξ'ς τὸ χτύπ'μα...» Ὁ Διαμαντᾶς ἔβαλε στὴ ράχη του ἀπὸ ἕνα προσκέφαλο, κάθε φορὰ πού τὸν χτυποῦσε ὁ Δράκος, καὶ δὲν πονοῦσε. Ἔτσι βεβαιώθηκε ὁ Δράκος πὼς εἶναι γιὸς του. Τοῦ ἐμπιστεύθηκε τὰ 40 κλειδιὰ καὶ τὸν ἄφησε νὰ γυρίξῃ τὸ παλάτι μὲ τοὺς θησαυροὺς. Ἐπειδὴ ὁμως ἐπέμεινε ν' ἀνοίξῃ καὶ τὴ 40ὴ κάμαρα, ἔπesse σὲ νέες περιπέτειες, ἀπὸ τίς ὁποῖες πάλι τὸν ἔσωσε ὁ δράκος, «ὁ πορδομπαμπάς του», ὅπως λέγει τὸ παραμύθι.

3. «Ὁ Δράκος καὶ τὸ παιδί» (Κορώνη Μεσσηνίας: συλλογὴ Γεωργίας Ταρσούλη). Χφον. Λαογρ. Ἀρχείου ἀρ. 1167 Β' (ἔτος 1925) σελ. 6 - 7.

Ἕνας βασιλιάς διατάσσει ν' ἀφανίσουν τὸ τρίτο παιδί του, ἐπειδὴ φοβεῖται ὅτι θὰ τοῦ πάρῃ τὴν ἐξουσίαν. Οἱ ὑπηρέται λυποῦνται τὸ παιδί καὶ τὸ ἀφήνουν στὴν ἐρημιὰ νὰ ζήσῃ. Ἐκεῖνο περιπλανᾶται καὶ πάει ... «πάει, φτάνει σὲ μιὰ λαγκαδιά, κι' ἦτονε στὴ μέση ἕνα παλάτι καὶ γύρω γύρω μακρυνάρια, καὶ καταμεσίς στὴν αὐτὴν κοιμότουνα ἕνας δράκος ἀπὸ ὧν ἴσαμε κεῖ κάτω, κι' ἦτονε στραβὸς κι ἀπὸ τὰ δύο του μάτια. Ἐκεῖ λοιπὸν πού κοιμότουνα, καμμιὰ φορὰ ξυπνάει καὶ λέει:—«Ἀχ μωρέ!, ν' ἄφηνα μιὰ πορδὴ καὶ νὰ γινότουνα ἕνα παιδί!» Μὲ τὸ λόγο λοιπὸν αὐτὸ πού εἶπε, τίναξαι ἕναν πόρδο, μὰ τὶ πόρδο!, πού ἀντιλάλησαν τὰ βουνά. Στὴ στιγμῇ παρρησιάζεται καὶ τὸ βασιλόπουλο: — «Ὅρίστε πατέρα!» λέει. Ὁ ἔρμος ὁ δράκος δὲν τὸν ἔβλεπε. — Ποιὸς εἶσαι ἐλό-

γουν σου;» τότε ρωτάει.—«Ὁ γιός σου, πού γίνηκε μέ τήν πορδή πού ἀμόληκες!» Ὁ δράκος τὸ πιστεύει, ἀλλὰ θέλει καί νά τὸν δοκιμάσῃ. Παίρνει μιὰ μαγκούρα νά τὸν χτυπήσῃ, ἀλλὰ τὸ παιδί βάζει στή θέση του ἓνα σακκὶ ἄχερα, κι ἔτσι δὲν παθαίνει ἀπὸ τὸ χτύπημα.—«Οὔτε χαμπάρι δὲν τὸ πῆρα», τοῦ λέει. — «Ἐ τότε εἶσαι γιός μου ἀληθινός!»... Καί τὸν βοηθεῖ ἔκτοτε νά υπερνικήσῃ νέας περιπετειάς, νά ἐπιτύχῃ τὴν εὐνοίαν Νεραΐδας, καί εἰς τὸ τέλος νά διαδεχθῇ τὸν πατέρα του εἰς τὸν θρόνον.

4. «Τὰ τρία ἀδέρφια καὶ τὸ πουλὶ τ' ἀηδόνη» (Σκῦρος· συλλογὴ Νίκης Λ. Πέρδικα) «Σκῦρος», τόμ. Β΄ Ἀθῆναι 1943 σελ. 170 - 172.

Ἦταν ἓνας ἄρχοντας, πού ζητοῦσε νά τοῦ φέρουν τὸ πουλὶ τ' ἀηδόνη. Τὰ τρία παιδιά ἑνὸς φτωχοῦ ἐξεκίνησαν γιὰ νά τὸ βροῦν, μὰ μόνο τὸ τρίτο, τὸ μικρότερο, ἐσυνέχισε τὸ ταξίδι του. Κάποτε ἐννιτώθηκε σὲ μιὰ σπηλιά, ὅπου ἦταν ἓνας δράκος μέ μακριὰ φρύδια καί δὲν ἔβλεπε. Εἶπε λοιπὸν τὸ παιδί. «Ἄς ζαρῶσον σὲ μιὰν ἄκρα, νά μὴ σαλέψου τσαὶ μέ νοιώσῃ, τσαὶ τὴν αὐγὴ ταχ'νὸ ταχ'νὸ σκώνομαι τσαὶ φεύου!» Τσεῖ ἄκουε τὸ δράκο τσαὶ τ'νάζει μιὰ πορδή, βούηξε ἡ σπ'λιά. Πετιέται δὲ τὸ παιδί πάλι πρὸς τ' λέει:—«Ὅρσε, ἀφέδη, ἔδα θὲς ἀπὸ μένα;»— «Ἀμὴ ποιὸς ἔσαι, σαὶ τσαὶ τοῦ βρέθης δῶ;» τ' λέει ὁ δράκος.— «Ἀφέδη, σὸν μ' ἔκανες τούτη τ'ν ὥρσε! Μὲ τ' πορδὴ σ' γεννήθ'κα...» λέει τὸ παιδί. Εὐχαριστήθηκε ὁ δράκος καὶ γιὰ ἄλλη δοκιμασία πῆρε τὸ παιδί κοντά του, τὸ χαϊδεψε, τοῦ ἔδωσε τὰ κλειδιά τοῦ παλατιοῦ του «τάχα πούς ἔτανε δ'κὸς τ' γιός». Τὸ παιδί πάλι τοῦ κοψε τὰ τρίχα ἀπὸ τὰ φρύδια του, τοῦ ἔπλυνε τὰ μάτια κι' εἶδε τὸν ἥλιο. Ὁ δράκος ἔπειτα τοῦ ἔδειξε πῶς νά βρῇ τὸ πουλὶ τ' ἀηδόνη, μέ τὴ βοήθεια ἑνὸς φτερωτοῦ ἀλόγου. Ἐλεῖτ' ἀπὸ περιπέτειες καὶ ἀντιδράσεις τῶν ἀδελφῶν του, τὸ παιδί γύρισε στὸν τόπον του κ' ἔγινε πλούσιος κ' εὐτυχής.

Ἡ σκηνὴ τῆς συμφιλίωσης τοῦ κρυπτομένου νέου μέ τὸν Δράκον παρουσιάζεται εἰς ὅλα τὰ παραμύθια τοῦ τύπου τούτου, ἀλλὰ δὲν δίδεται πάντοτε μέ σαφῇ χρησιμοποίησιν τῆς ἐννοίας τοῦ τοκετοῦ. Παραμένουν οὐχ ἥτιον ὡς ἐνδείξεις τῆς ἀρρενολογικῆς ταύτης σχέσεως ἄλλαι λεπτομέρειαι, οἷαι αἱ ἐπικλήσεις: «πατέρα μου» - «παιδί μου», αἱ ὁποῖαι αὐτομάτως συμφιλιώνουν τοὺς ἥρωας, ἢ ἄλλα στοιχεῖα ἐνθυμίζοντα τὸν ἐκ τῆς ἀνδρικῆς κοιλίας τοκετόν. Π. χ. «Πῆγε λοιπὸν [τὸ παιδί] στὸ μέρος αὐτό, πού ἦταν τὸ θερίο. Ἐμασε τὰ λάχανά του κ' ἔκατσε ἔπειτα σὲ μιὰ πέτρα ἀπάνω, νά ξεκουρασθῇ. Ἐκεῖ παρουσιάστηκε τὸ θερίο καὶ τοῦ λέει:—«Γεῖά σου, πιδί μου!»—«Καλῶς τὸν πατέρα μου!» λέει τὸ παιδί. —«Ἄν δὲ μ' ἔλεες πατέρα, θὰ σ' ἔτρωγα», λέει τὸ θερίο...» (Χφον Λαογρ. Ἀρχ., ἀρ. 867 σ. 68, Αἰτωλία 1927. Συλλ. Δ. Λουκόπουλος)¹. Καὶ ἀλλαχοῦ: «Τὸ βασι-

¹ Συχναὶ εἶναι καὶ αἱ περιπτώσεις ὅπου ὁ μικρὸς ἥρωας προσφωνεῖ «μητέρα» τὴν Δράκισσαν, ἐξασφαλίζων ἐπίσης τὴν ἀγάπην της. Π. χ. «Κεῖ πού πῆγαινε ἡδρε μὲ δράκαινα, τήνε

λόπουλο ἔφαγε ἀπ' ὅλα 'πὸ λίγο, καὶ κρύφτηκε κατ' ἀπὸ 'να σκαμνί. Ὁ δρᾶκος σὰν ἦλθε τὸ βράδυ κ' εἶδε ὅλα τὰ φαγητὰ ἀρχινισμένα, κατάλαβε πὼς ἦλθ' ἄνθρωπος, κι ἄρχισε νὰ λέγῃ «Ἀνθρωπίλας μὲ μυρίζ' ὅποιος εἶναι, νὰ βγῇ καὶ δὲ θὰ τὸν πειράξω . . .» (Θρακικά, τόμ. ΙΣΤ' (1941) σελ. 110, Ε. Σταμούλη - Σαραντῆ). Ἐνταῦθα τὸ σκαμνί, ὑπὸ τὸ ὁποῖον κατέφυγε τὸ παιδίον, δύναται νὰ εἶναι αὐτὴ ἡ ἔδρα τοῦ δράκου, ὅπως ἀναφέρεται καὶ εἰς τὸ παραμῦθι τῆς Sialella¹.

Ἀντιλήψεις περὶ τίκτοντος ἐκ τῆς κοιλίας ἀνδρὸς ἀνευρίσκομεν ἐπίσης καὶ εἰς εὐτραπέλους διηγήσεις, οἷαι αἱ κάτωθι:

1. «Μιά φορὰ ἕνας ἀράπης ἔκανε τὴ δουλειὰ ἐνοῦς ἄσπρου. Στὸ δρόμο ποὺ πῆγαινε αὐτός, ἄρχιζε νὰ γουργουλίξῃ ἡ κοιλιά του. Βρίσκει μιὰν ἄγαστρωμένη καὶ τὴν ἐρωτᾷ, ἂν γουργουλίξῃ καὶ αὐτῆς ἡ κοιλιά της. Καὶ αὐτὴ τὸν εἶπεν: «Ναί». Αὐτὸς ἔλεγε μὲ τὸ νοῦ του: «Μέσα τὸν ἔχω τὸν παλιάραπο!» Ἐπῆγεν μέσα εἰς κάτι βουρλά, νὰ κάνῃ τὸ νερό του. Καὶ ἐκεῖ ἦταν ἕνας λαγός. Λοιπὸν ἔκλασεν αὐτὸς καὶ ἔφυγεν ὁ λαγός. Ὅταν τὸν εἶδε ὁ ἄνθρωπος, σηκώνεται καὶ φωνάζει: «Ἐλα δῶ, μωρέ, καὶ παιδί μου εἶσαι!» (Λῆμνος. Βλ. Λαογραφία τόμ. Ζ', 1923, σ. 308, 2).

2. «Ἦταν ἕνας παπᾶς, ποὺ ὅλο φωνάκεται ἀπὸ τὸ φαῖ καὶ τὴν καλοπέραση. Οἱ φίλοι του ἤθελαν νὰ τὸν πειράξουν, καὶ τοῦ ἔλεγον νὰ προσέχῃ, γιατί μπορεῖ νὰ 'ναί ἄγαστρωμένος. Σιγὰ - σιγὰ τοῦ ἐβάλεον αὐτὴν τὴν ἰδέα, κι ὁ παπᾶς τὸ πίστεψε. Στὸ τέλος τοῦ εἶπαν νὰ πῇ νὰ ἐκπλῶσῃ στὸν ἥλιο, γιατί ἦρθε ἡ ὥρα του νὰ γεννήσῃ, καὶ νὰ πάρῃ μιὰ πέτρα νὰ τρίβῃ τὴν κοιλιά του. Πῆγε ὁ παπᾶς κ' ἔκαμε ὅπως τοῦ εἶπαν. Μὲ τίς πολλὰς τριψιὲς ἄρχισε νὰ ἔχῃ ξεφουσκώματα καὶ μικροπορδές, κ' ἔλεγε πὼς τοῦ ἦρθαν οἱ πόνοι. Κάποτε τοῦ ἔφυγε καὶ ἕνας μεγάλος δυνατὸς πόρδος. Χαρούμενος τότε ὁ παπᾶς νόμισε πὼς γέννησε, καὶ σηκώθηκε ἀμέσως νὰ ψάξῃ νὰ δῇ τὸ παιδί. Δὲν τὸ ἔβλεπε ὅμως πουθενὰ κι ὅλο γύριζε. Στὸ τέλος πείσμωνσε κι' εἶπε: «Μωρέ, ὅπου καὶ νὰ πᾶς, ἐγὼ θὰ σὲ βγάλω Ἀντώνη!». Ἀπὸ τότε ἔμεινε νὰ τὸ λένε καὶ σὰν παροιμία (. . «κι ἄλλος Ἀντώνης!»), ὅταν φουσήσῃ κανεὶς ἔτσι δυνατά . . .» (Κάρυστος Εὐβοίας ἀνακοίνωσις κ. Ἰω. Καλωπίση 1955)².

λέ': «Ὁρα καλὴ τὴ μάνα! — Καλῶς το τὸ παιδί ἂν δὲ μ' ἔλεγες «μάννα» θὰ σ' ἔτρωγα! . . .» (Θρακικά, τόμ. ΙΣΤ' (1941) σ. 134. Αἱ περιπτώσεις αὗται ὅμως ἀποτελοῦν γενικωτέρας ἐνδείξεις περὶ υἰοθεσίας καὶ τῶν ἐθίμων αὐτῆς.

¹ Σημειωτέον ὅτι «σκαμνί» ἐν Θράκῃ ὀνομάζεται καὶ τὸ εἰδικὸν «ἔδρανον», ἐπὶ τοῦ ὁποίου κάθηνται αἱ γυναῖκες κατὰ τὴν ὥραν τοῦ τοκετοῦ. (Βλ. Κ. Χουρμουζιάδου, Τὸ παιδίον εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἐπαρχίαν Μετρώων καὶ Ἀθύρων. Ἀρχ. Θρακ. γλῶσσ. καὶ λαογρ. Ἠθσαυροῦ, τόμ. Ζ' (1940 - 41) σελ. 71).

² Ἀφηγήσεις εὐτραπέλοι τοῦ εἵδους αὐτοῦ περὶ κληρικῶν, οἵτινες πιστεύουν ὅτι εἶναι

Παρά τὰς εὐτραπέλους διηγήσεις ταύτας δυνάμεθα ν' ἀναφέρωμεν καὶ παροιμιακὰς φράσεις, αἵτινες συχνότατα φέρονται εἰς τὸ στόμα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ εἶναι σαφέστατα ἐνδεικτικαὶ τῶν περὶ τίκτοντος ἀνδρὸς ἀντιλήψεων. Σημειώνομεν κατὰ πρῶτον τὰς ὑπαινισσομένας τὸν διὰ κοιλιακοῦ φνσήματος τοκετόν. — *Τι τὸν ἔχεις;* — *Ἀπὸ πορδῆς ἀγγόνι!* ("Ἡπειρος" πολλαχού. Περβλ. χφ. Λαογρ. Ἀρχ. ἀρ. 1432 (ἔτος 1940) σελ. 211). — *Ἀπὸ πορδῆς ἐξάγγοιο* (Ἀθῆναι. Ν. Γ. Πολίτου, παροιμίαι ἀνέκδοτοι, πορδὴ 5 (23). — *Θαρρεῖς πορδὴ ἦταν κὶ τοὺν ἔκλασι* λέγεται περὶ παιδὸς ὁμοιάζοντος εἰς τὰ ἐλαττώματα μὲ τὸν πατέρα. (Θράκη χφ. Λ. Ἀρχ. ἀρ. 358 σελ. 85) — *Ἐκλάσεν ὁ δρόκος, τζ' ἔκαμα ἐγὼ ἀγγόνιν* ἐπὶ ὅσων οἰκιοποιοῦνται θέσιν καὶ τίτλους ἄλλων. (Ν. Γ. Κυριαζῆ, Κυπριακαὶ παροιμίαι, ἐν Λάρνακι 1940, σελ. 168). Ἐπειτα τὰς παρομοιάζουσας τὸν ἄνδρα μὲ ἐγκυμονοῦσαν γυναῖκα: *Τὸν ἀγγάστρωσε καὶ Μ' ἀγγάστρωσε* (ἐπὶ ὑπερβολικῆς ἐνοχλήσεως). *Γ' αὐδαρο θὰ γεννήσω* (ὡς προέκτισαν τῶν προηγουμένων. Ἐπίτανησος). Ἐπίσης τὰς παροιμίας: *Κανεῖς καὶ δὲν ἐγέννησε, ὡς ὁ κοκκινόκωλος*. (Ἐλ. Σταμούλη - Σαραντῆ, Ἀπὸ τὴν Ἀνατολ. Θράκη Γ. Ἀθῆναι 1956 σ. 276) καί: *Λίγα φαίνονται τῇ γράς κ' ἐγέννησε καὶ ὁ γέρος!* (Κρητὴ. Ἀρ. Κριαρῆ, Πλήρης συλλογὴ Κρητ. δημοτ. ἀσμάτων, 1920 - 21, σ. 404). Ἐπίσης παροιμία ὅπου ὁ ἀνὴρ εἶναι φοιτικός: *Κάθεται στ' ἀβγά τοῦ Κλωσσά τ' ἀβγά τον*. (Ν. Γ. Πολίτου, Παροιμίαι, τόμ. Β' (1900) σ. 608 - 9, ἐνθα καὶ αἱ εἶναι παροιμίαι: *Il couve ses oeufs καὶ He sittet up de Eier*). *Ἐβκάλασαν πουλιὰ πὺν τὸν κῶλομ μας νὰ μᾶς ποῦσιν κλοῦν - κλού.* (Κύπρος. Ν. Γ. Κυριαζῆ, ἐνθ' ἀν., σελ. 88) ¹. Σχετικαὶ εἶναι καὶ αἱ παροιμίαι ὅπου ἄρρενα ζῶα φαίνονται τίκτοντα, π. χ. *Γεννᾷ κ' ὁ πειρινός τον* ἐπὶ εὐτυχῶν καὶ τυχερῶν, (Ν. Γ. Πολίτου, Παροιμίαι Γ' (1901) σελ. 551) ἢ *δοξασαί, κατὰ τὰς ὁποίας π. χ. ἀρσενικὸς λαγὸς γκαστρώνεται καὶ ἅμα οἱ ἄκκληροι φᾶνε ἀπ' αὐτόν μπορεῖ νὰ γεννήσουν*, (Δ. Λουκόπουλος, Σύμμεικτα λαογραφικὰ ἐξ Αἰτωλίας Λαογρ. 12 (1938 - 48) σ. 60).

β'. *Διηγήσεις καὶ κείμενα περὶ τοκετοῦ ἐκ τῆς κνήμης (ὡς ὁ Διόνυσος ἐκ τοῦ μηροῦ τοῦ Διός).*

Εἰς τὸν διεθνῇ Κατάλογον τῶν τύπων παραμυθιῶν (AaTh) μνημονεύεται

ἐγκυοί, ἀναφέρονται καὶ εἰς τὸν Διεθνῇ κατάλογον παραμυθιῶν (AaTh) ὑπ' ἀρ. 1739. Σχετικὴ εἶναι ἡ νεοελληνικὴ παροιμία *«Κὶ τοῦμ παπὰ τοὺν κᾶν' ἀγγαστρομένον!»*, ἡ ὁποία λέγεται ἐπὶ ὑπερβολικῶς ψευδολόγων. ("Ἡπειρος, Λαογραφία, τόμ. Β', 1910, σελ. 308, Γ. Π. Ἀναγνωστόπουλος).

¹ Κατὰ μίαν εὐτραπέλον διήγησιν, τὴν ὁποίαν ἤκουσα μικρὸς ἐν Κεφαλληνία: «Ἐνας παλαβός, τοῦ μπῆκε ἰδέα πὺς ἔχει τ' ἀβγὸ καὶ ζητοῦσε νὰ τὸν βάλουν νὰ γεννήσῃ. Οἱ συγ-

ὑπὸ τὸν ἀριθμὸν 705 παραμύθιον τῶν Σκανδιναβικῶν λαῶν, εἰς τὸ ὁποῖον ἀνήρ τις τρώγει ἰχθὺν καὶ μένει ἐκ τούτου ἔγκυος. Μετὰ ἑννέα μῆνας ὁ ἀνὴρ οὗτος τίκεται ἀπὸ τοῦ γόνατος κόρην, ἣτις ἐνηλικιωθεῖσα ἀφηγεῖται μὲ ὑπαινικτικούς στίχους τὰ τῆς γεννήσεως αὐτῆς:

—Ψάρι ἦταν ὁ πατέρας μου
ἀντρας ἢ μητέρα μου, κτλ.

Ἐξ ἄλλου, εἰς τὸν ἐπίσης διεθνή Κατάλογον τῶν μυθικῶν θεμάτων (μοτίβων), συνταχθέντα ὑπὸ τοῦ ἀμερικανοῦ Thompson¹ ἀνευρίσκει τις ὑπὸ τὸν ἀριθμὸν T 578 (τόμ. V σελ. 405) τὸ θέμα τοῦ ἐγκύου ἀνδρὸς (pregnant man), εἰδικώτερον δὲ τὴν περίπτωσιν (T 578, 1) τέκνον «ἐπωασθέντος» (incubated) ἐν τὸς τῆς κνήμης αὐτοῦ. Ὁ Thompson παραπέμπει σχετικῶς εἰς τὸν Ἀπολλόδωρον (Frazer I 318), περιγράφοντα, ὡς εἶδομεν, τὴν ἐκ τοῦ Διὸς γέννησιν τοῦ Διονύσου.

Παρέχω ἐνταῦθα νεοελληνικὸν παραμύθιον μετὰ τὰς παραλλαγὰς αὐτοῦ, τὸ ὁποῖον ἀνήκει εἰς τὸν τύπον 705 καὶ εἰς τὰ θέματα μοτίβα H 791 καὶ T 578,1. Τοῦτο ἔχει ὡςιοπρόσεκτον ἑλληνικὴν ἰδιαιτέτητα καὶ δεικνύει ἀπὸ ἴσης πλευρᾶς τὰς περὶ πατρὸς τίκοντας ἀντιλήψεις τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ.

Τὸ παραμύθιον τοῦτο φέρεται συνήθως ὑπὸ ποικίλους τίτλους, ὡς π.χ. «ἡ Χρυσομαλλοῦσα», «ἡ Ἀξέχαστη», «ἡ Ἀϊα», «ἡ ἀγία», «ὁ Γιαννάκης καὶ ἡ Κυρὰ - θάλασσα», «ἡ Ἀετοπαρμένη», «τὸ αἶνιγμα μετὰ τὸ βάτο» κ.ἄ., βασικὸν δὲ στοιχεῖον αὐτοῦ εἶναι ὅτι ὁ σύζυγος μιᾶς ἀτέκνου γυναικὸς τρώγει ἐκ λάθους τὸ δι' ἐκείνην προοριζόμενον μαγικὸν μῆλον (ἢ τὸν φλοιὸν αὐτοῦ) καὶ καθίσταται ἔγκυος εἰς τὴν κνήμην². Μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τῶν ἑννέα μηνῶν, διερχόμενος οὗτος πλησίον βάτου σχίζεται κατὰ τὴν κνήμην, ἐκ τούτου δὲ τίκεται μικρὰ κόρη, τὴν ὁποίαν παραλαμβάνει καὶ ἐκτρέφει ἀετός. Τὴν κόρην ἐνηλικιουμένην συναντᾷ ὁ υἱὸς τοῦ βασιλέως, ὅστις μετὰ δυσκολίας τὴν τιθασσεύει καὶ τὴν νυμφεύεται. Ἐπακολουθεῖ ἡ συνήθης κακὴ μεταχείρισις τῆς νύμφης ὑπὸ τῆς πενθερᾶς μέχρις

γενεῖς τοῦ τὸν κοροϊδεύανε, ἀλλὰ ὁ γιατρός τοὺς εἶπε νὰ τοῦ βάνουν κρυφὰ ἓνα ἀβγὸ ἐκεῖ πού καθότανε, γιὰ νὰ νομίζη πὼς ἦτανε δικό του. Ἔτσι σιγὰ σιγὰ τοῦ ἔφυγε ἡ ἰδέα καὶ γιατρεύτηκε».

¹ *Stith Thompson, Motif - Index of Folk - Literature, new enlarged and revised edition, Vol. I - VI. Copenhagen 1955 - 1958.*

² Περὶ τῆς ἐκ μῆλου ἢ ἄλλης ὁπώρας, ἣ καὶ ἄλλων παραπλησίων τρόπων γονιμοποιήσεως καὶ ἐγκυμοσύνης, βλέπε ὅσα ἔγραψεν ὁ Ν. Γ. Πολίτης ἐν τῇ Λαογραφίᾳ, τόμ. Ε' (1915) σελ. 475 - 479, σχολιάζων δημοσιευόμενον ἐκεῖ ἄλλου τύπου, Σωξοπολιτικὸν παραμύθιον. Πρβλ. καὶ *Stith Thompson, Motif Index of Folk - Literature T 510 - 511.*

ότου συντελείται ἡ ἀναγνώρισις καὶ ἀποκατάστασις αὐτῆς, κατόπιν τῆς αἰνιγματικῆς ἀφηγήσεως τῶν παθημάτων της¹.

Δημοσιεύω κατωτέρω ἀνέκδοτον κείμενον ἐκ Λέσβου, τὸ ὁποῖον κατέγραψα ἐν ἀποστολῇ κατὰ τὸ ἔτος 1940, εἰς τὸ χωρίον Τελώνια².

Ἦταν μιὰ γριὰ κ' ἕνας γέρος· ἡ γριὰ δὲν ἔκανε παιδί, ἦταν σκειροφόρα (=σεῖρα). Πέρασε μιὰ μέρα ἕνας καὶ πουλοῦσε μῆλα: «Καλὰ γαστρούμηλα!» Ἐίχε δυὸ κουφίνια· ἀπ' τὸ ἕνα ἄμα ἔτρωγες, ἔκανες ἀγόρι, ἀπ' τ' ἄλλο κουρίτσ'. Ἦβγε ἡ γριὰ: — «Τί πουλᾷς, καλέ;» Λέει — «Αὐτὰ δὲν εἶναι γιὰ σένα· εἶναι γαστρούμηλα.» — «Δό' μ' ἕνα, θέλω!» — «Ἀγόρι γιὰ κορίτσ'·» — «Κορίτσ'». Τὸ πῆρε, τὸ ἔβαλε πάνω στὸ π'χαρὶ (=τῆσιν) τὸ μῆλο.

Ἦρθε ὁ γέρος τὸ βράδυ κουρασμένος, πάει τρώει τὸ μῆλο. Ἦτανε γανασμένος (=διψασμένος). Λέει: — «Ἀπόψε ἡ γριὰ μου ἔχει καὶ μεζέ!» Ἦ γριὰ ἦτανε στὸ νερό, στὴ βρύση. Γύρισε, βλέπει πὺλ' ἔλειπε τὸ μῆλο. «Μπὰς κ' ἔφαες, γέρο, τὸ μῆλο; Τ' ἀγόρασα γι' αὐτὸ καὶ πῆρε.» — «Ἀντε βρέ, πὺν θὰ ἔκανες παιδί», τῆς λέει. — «Ἐγὼ τὸ ξέρω.»

Πῆρε τὸ γαϊδούρι τ' ὁ γέρος νὰ πῇ στὰ ἐύλα. Ὁ γέρος γαστρούθηκε πάνω στὴν αἴζα τὸν ἔκανε, μαθεῖ μιὰ φοῦσκα. Λέει: «Νερό εἶναι, θὰ περάσῃ.» Ἦναι πὺν γύριζε καὶ μάζευε τὰ ἐύλα, ἦταν ἕνα ρουμάνι. Μπλόχτηκε (=μπερδεύτηκε, καρφώθηκε) σ' ἕνα ἀγκάθι, ἔσπασε ἡ φοῦσκα. Ἐπese τὸ παιδί κάτω, ὁ γέρος δὲν ἐγύρισε νὰ δῇ. Λέει μονάχα: «Ἐκάρφωσα πὸ τὴ φοῦσκα.»

Ἦνας αἰτὸς γύριζε στὸ κυνήγι γιὰ τ' αἰτέλια του. Βρῆκε τὸ κορίτσι κάτω στὰ ρουμάνια, τὸ πῆρε στὰ φτερά του νὰ τὸ πᾶ' στὰ παιδιὰ του. Τὸ ἔθρεψε κατ' ὅσον κ' ἔγινε ὥραϊο κορίτσι. Τὰ μαλλιά της ντύναν τὸ κορμί της. Ὅπως τὸ μῆλο ἦταν ἔμορφη.

Ἦνα βασιλόπαιδο πῆρε τ' ἄλογό τ' νὰ πᾶ' νὰ τὸ ποτίσ'. Ἦταν ἕνας λεῦκος (δέντρο) μεγάλος, καὶ στὴ ρίζα τ' εἶχε μιὰ γούρνα, πὺν ἦταν βρύση. Πὸ πάνω στεκόταν τὸ κορίτσι ὄρθιγιο. Τὸ ἄλογο δὲ μποροῦσε νὰ πιῇ· ἤβλεπε μέσα στὸ νερὸ τὸν ἥσκιο τοῦ κοριτσιοῦ. Τὸ βασιλόπαιδο χτυποῦσε τ' ἄλογο, τίποτα αὐτό! Κοίταξε ἔτσι, νά, εἶδε τὸ κορίτσι. Ὁμορφο δά! Κόλλησε πιά ὁ νοῦς του νὰ τὸ πάρῃ γυναίκα. Εἶχε μιὰ γειτόνισσα, γριὰ, τῆς εἶπε νὰ τὴν πληρώσῃ. Ἦ γριὰ πῆρε ἕνα καζάνι νερό, νὰ βάλῃ στὰ πυρομάχια νὰ ζυμώσῃ. Πῆρε σκάφη, πῆρε ξύλα, κ' ἔστησε κατ' ἀπὸ τὸ λεῦκο. Ἐββαλε τὸ κόσκινο μπροῦντο, πῆγε νὰ βάλῃ τ' ἀλεῦρι,

¹ Ἡ αἰνιγματικὴ αὕτη ἀφήγησις μᾶς ἐπιτρέπει νὰ κατατάξωμεν τὸ παραμῦθιον καὶ εἰς τὰ λεγόμενα αἰνιγματικά. Πρβλ. *Stith Thompson, Motif Index of Folk-Literature*, H 790 καὶ H 791.

² Βλ. Λαογρ. Ἀρχ. ἀρ. 1416 Α σελ. 434 - 438 (ἀφηγήτρια Εἰρήνη Βατοῦ, ἐτῶν 45).

χύνουνταν. Τό 'κανε μαξούς (= επίτηδες), γιὰ νὰ κατέβη τὸ κορίτσ'. Κεῖνο ἔβλεπε ἀπὸ πάνω, στενοχωριόνταν: — «Καλέ, θειά, π' τὴν ἄλλη μεριά τὸ κόσκινο!» — «'Αχ, μωρέλι μ', δὲ βλέπω· ἔλα νὰ μ' τὰ σάξης!» 'Ο βασιλιάς ἦταν κρυμμένος ἐκεῖ. Κατέβηκε τὸ κορίτσ' καὶ τὰ ριγόλαρε (= ἐτακτοποίησε). Τρέχει τὸ βασιλόπαιδο, τὴν ἄρπαξε. — «'Αχ! τοῦ ἔλεγε κείνη, πὺν εἶμαι γυμνή!» — «Μὴ φοβᾶσαι!». Τὴν πῆρε στὴν ἀγκαλιά του, τὴν πῆε στὴν κακιά τὴν πεθερά: — «Μάννα, θὰ τὴν πάρω γυναικα» — «'Οχι, γιέ μ, θὰ σοῦ δώσω ἄλλες» — «Γιὰ κείνη πειᾶς, γιὰ μένα!» Δὲ μίλησε πιά ἡ μάννα, τὴν ἔκαμε γυναικα του καὶ ἐζοῦσαν μαζί.

Τοῦ 'ρθε τώρα διαταγὴ νὰ πάη σιρατιώτης. 'Η μάννα του, μόλις ἔφυγε, πιάνει τὴν κουρεύει, τὴν κάνει κούτρουλα, τῆς βάνει στὰ πόδια κιοιροπούκια (= βράκες τσοπάνικες), τὴν ἔκανε ἕναν παραγιὸ ἄγριο καὶ τὴν ἔστειλε στὴν ἐξοχή. Εἶχανε ἕνα μερὰ πάπιες, χῆνες, πρόβατα... τὴν πῆγε στὴ μάντρα.

'Ο βασιλιάς ἔγραφε ἀπὸ κεί πὺν ἦταν: «Τὴ γυναίκα μ' καὶ τὰ μάτια σ'». — «Καλὰ εἶναι» τοῦ 'λεγε ἡ μάννα του καὶ πρῶτα γράμματα. Στὸ δεῦτερο τὸ γράμμα τοῦ 'γραψε πὺς πέθανε.

Σηκώθηκε τὸ βασιλόπαιδο καὶ ἦρθε ἀπὸ τὰ ξένα. 'Απ' τὸ μεράκι του πῆρε τ' ἄλογο καὶ τὸ τουφέκι του καὶ πῆγε νὰ ἀρπάξῃ τοὺς παραγιούς. Τὸ βοᾶν ἔπιασε βοοῦν, δὲν ἔμπορᾶνε νὰ φύγῃ, ἔμεινε καθιστὰς γύρω μὲ τοὺς παραγιούς. — «Θὰ πούμε τώρα π' ἕνα παραμῦθ', νὰ περάσωμε τὴν ὥρὰ μας.» 'Ολοι εἶπαν ἀπὸ ἕνα, ἦρτε καὶ ἡ σειρὰ τοῦ κοριτσιοῦ. Κεῖνος γράφει τὸν ἄντρα της, λέει: — «Θὰ σᾶς πῶ καὶ ἐγὼ ἕνα, μὰ νὰ μ' ἀφιγκραστοῦν καλὰ - καλὰ, ἀπὸ τὴν ἀρχή. Κλείσετε τίς πόρτες, νὰ δώστε προσοχή.» Ἀρχεψε τότε (Θεοῦ σοφία ἦτανε) νὰ λέῃ:

'Αχ, παραμῦθι τί νὰ πῶ
 πὺν παραμῦθι εἰμ' ἐγώ; ...
 Μῆλο ἦμ' τανε (= ἦμουν),
 ἡ γριὰ μ' ἀγόρασε
 ὁ γέρος μ' ἔφαγε.
 Στὴν αἰτῶ (= κνήμη) του ἐφύτρωσα¹
 σὸ βάτος ἐγεννήθηκα
 ὁ αἰτὸς μὲ πῆρε
 στὴ φωλιά τ' μὲ πῆγε (ἐδῶ κατάλαβε τὸ βασιλόπαιδο),
 μιὰ γριὰ μ' ἀγέλασε,
 κάτω μὲ κατέβασε

¹ Περί τῆς λέξεως αἰτῶ καὶ τῶν σημασιῶν της, βλ. 'Ιστορικὸν Λεξικὸν τῆς Νέας 'Ελληνικῆς (Ακαδημία Ἀθηνῶν) τόμ. Β', ἐν Ἀθῆναις 1939.

τὸ βασιλόπαιδο μὲ πῆρε
 στὴ μάννα του μὲ πῆγε·
 Ἡ μάννα του δὲ μ' ἤθελε,
 τὰ μαλλιά μου ἔκοψε
 κιουρπούκια μ' ἔβαλε,
 πὰ — πὰ — πάπιες ἔχω καὶ κιουρῶ (= τηρῶ, φυλάω).

Τὴν ἐγνώρισε τὸ βασιλόπουλο καὶ τὴν πῆρε. Πήγανε στὴ μάννα του, τὴν ἔπιασε καὶ τὴν ἔβαλε πάνω στ' ἄλογό του. Καρῦδια ἔπο' ἄνα μέρος, καρῦδια πὲ τ' ἄλλο κούφια. Ἐυπάστηκε τ' ἄλογο, πετοῦσε κάτω τὴ γριά, ἤσπασε τὸ κεφάλι της...

Τὸ παραμῦθιον τοῦτο κυκλοφορεῖ εὐρύτατα εἰς τὸν ἑλληνικὸν λαόν, παραλλαγαί του δὲ δίδονται ἤδη ἀπὸ τοὺς πρώτους λαογραφήσαντας. Ὁ Παπαδιαμάντης εἰς διήγημά του τοῦ 1892 «οἱ Ἐλαφροήσκιωτοι», ποιεῖται ὡς ἑξῆς μνεῖαν τῆς ἐν Σκιάθῳ κυκλοφορούσης παραλλαγῆς:

«— Ἀδῶ μάννα
 βάτος μαμνη
 αὐτὸς μ' ἔπρε
 στὸ δέντρο μ' ἀνέβη
 γριά μ' ἐξέπλεσε
 σ' βασιλιά τὰ γέλια.
 Βασιλιάς μὲ τ' ἄννα τ'
 κ' ἐγὼ φ'λάω τὰ γυνάρια!

προσθέτων ὅτι: καὶ ἡ Ἀφέντρα διηγεῖτο μὲ δλίγας λέξεις, πῶς ἡ ἐκ τοῦ γαστροκνημίου ἀνδρός, τῇ βοθηείᾳ βάτου μαιευτήρος, γεννηθεῖσα ἠγαπήθη ὑπὸ τοῦ βασιλέως, καὶ εἶτα τῇ διαβολῇ τῆς πενθερᾶς της ἐγκατελείφθη ὑπ' αὐτοῦ καταδικασθεῖσα νὰ βόσκη χήνας...»¹.

Ἐκ τῶν παραλλαγῶν τοῦ παραμυθίου τούτου, τὰς ὁποίας συνεκέντρωσα, περιορίζομαι νὰ παραθέσω ἐνταῦθα, κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν, μόνον τοὺς ἐν τέλει αἰνιγματικούς στίχους, τοὺς ἀναφερομένους εἰς τὸν ἐκ πατρὸς τοκετόν, περὶ τοῦ ὁποίου πραγματευόμεθα.

1. Μάννα μ' μ' ἀναζήτ'σι,
 κύρης μ' μ' ἀγγαστρῶθ'κι
 στὸν πόλεμο ἐδιάβινι,
 κ' εἰς νιὸν βάτου μ' ἔρριξι....

(Αἶνος Θράκης. Χφον Λαογρ. Ἀρχείου ἀρ. 140, 13, 173. Σ. Μανασσείδης 1882).

¹ Ἀλεξάνδρου Παπαδιαμάντη, Τὰ Ἀπαντα, ἐπιμέλεια Γ. Βαλέτα, τόμ. Β' [Ἀθήναι 1954] σελ. 74 καὶ 78.

2. Ἀντζα ἡ μάννα μου,
σφαραγκουνιά (= βάτος) ἡ μαμμή μου . . .

(Ζάκυνθος. Χφον Λαογρ. Ἀρχείου ἀρ. 839, 16. Σπ. Καλογερόπουλος 1887)

3. Ἀντσα ἦταν ἡ μάννα μου
καὶ βάτος ἡ μαμμή μου . . .

Μιχ. Δελέκου, Ἐπιδόρπιον, τόμ. Α' ἐν Ἀθήναις 1888, σελ. 252. Σημειωτέον ὅτι εἰς τὸ ἐκ Κλεωνῶν (Κορινθίας) τοῦτο παραμῦθιον, ὁ ἐγκυμονῶν εἰς τὴν κνήμην εἶναι παπᾶς.

4. Ἀζα ἦταν ἡ μάννα μου
κὶ τοὺ τσαλλί (= βάτος) μαμμή μου . . .

(Μάδντος Θράκης. Χφον Λαογρ. Ἀρχείου, ἀρ. 933. Α. Οἰκονομίδης 1890) ¹.

5. Ἀντζα ἡ μάννα μου,
πατ'λιά (= βάτος) ἡ μαμμή μ'
αἰτός μὲ πῆρι κτλ.

(Γκριντάδες Κοζάνης. Χφον Λαογρ. Ἀρχείου, ἀρ. 69, 123, 8. Δ. Λουκόπουλος 1914).

6. Ἀντζα ἡ μαννούλα μου,
βάτος ἡ μαμμούλα μου.
(Κεραυλινιά. Χφον Λαογρ. Ἀρχείου, ἀρ. 220, 1. Λούλα Μαροῦλου 1920)

7. Μῆλο ἤμουνα
βασιλιάς μ' ἔφαγε
στὴν πούλπη (= γάμπα) του γκαστρῶθήκα,
βάτος μ' ἐτσέντησε
αἰτός μὲ πῆρε κτλ.

(Μέγαρα. Χφον Λαογρ. Ἀρχείου, ἀρ. 2223 σ. 116. Ἰω. Κ. Πέτσης 1940).

8. Ἡ μάννα μ' ὠνειρεύθη,
μπαμπάς μου ἐγγαστρῶθή·
μπαμπαιτσουνιά μ' ἐμάννεψε,
βασιλὲ ἄντρα ἡπῆρα . . .

(Περίχωρα Σμύρνης. Μικρασ. Χρονικά, τόμ. Δ' (1948) σ. 277. Χ. Παπαδοπούλου, - Κ. Δεμεριζής).

¹ Ἐκ Θράκης ἔχομεν καὶ δημοσιευμένον παραμῦθι, ὅπου «ἡ Κερά θάλασσα» λυπεῖται τὸν ἄτεκνον ψαρᾶν καὶ τοῦ δίδει «χρυσὸ μῆλο», ἀπὸ τοῦ ὁποῖον ἔμειναν ἔγκυοι καὶ οἱ δύο σύζυγοι. Ὁ ψαρᾶς ἔμεινεν ἔγκυος εἰς τὸ πόδι του κτλ. Ἀπὸ τὸ παραμῦθι ὁμως αὐτὸ ἐλλεῖπει ἡ δι' αἰνίγματος ἀναγνώρισις. (Βλ. Θρακικά, τόμ. ΙΣΤ' (1941) σελ. 117 - 122. Ἑλ-πινίκη Σταμούλη - Σαραντῆ).

9. Ἡ μάνα μου μ' ἐζήτησεν
τὴν δ' ἐζύρης μου ἀγγαστρώχην·
βάτος τὸν ἐσυλλούρησεν (= ἐξέσχισε)
γρυσὸς αὐτὸς μὲ ἄρπαξεν . . .

(Κύπρος. Χφον Λαογρ. Ἀρχείου ἀρ. 2269α σελ. 76. Ν. Κονομῆς 1953).

10. Πατέρα μου γκαστρώθηκε
στὴν ἄτσα του μὲ βάστηξε,
βάτος μὲ βατολόγησε . . .

(Καρλόβασι Σάμου. Ἀνάμνησις κ. Ε. Λαμπάκη ἀπὸ τὸ 1916, Ἀθῆναι 1955).

11. Μπάτζακος ἡ μάνα μου
καὶ βάτος ἡ μαμμή μου . . .

(Αἰβαλί Μ. Ἀσίας. Ἀνάμνησις κ. Παρασκευῆς Ἀράπη ἀπὸ τὸ 1920, Ἀθῆναι 1955).

12. Ἀντζατζὰ ὅ ἡ μάνα μου
βάτος ἡ μαμμή μου
αὐτὸς μὲ πῆρε . . .

(Κάρυστος Εὐβοίας. Ἀνάμνησις κ. Γ. Καζαντζίου ἀπὸ τὸ 1922, Ἀθῆναι 1955).

13. Σὲ γάμπα γκαστρώθηκε
βάτος μὲ μαμμή μου . . .

(Καμπιά Χίου. Ἀνάμνησις κ. Ἀννας Παροῦ ἀπὸ τὸ 1944, Ἀθῆναι 1955).

14. Ἀντζα ἡ μάνα μου
βατσουνιά ἡ μαμμή μου . . .

(Ἰθάκη. Χφον Λαογρ. Ἀρχ. ἀρ. 2194 σ. 422, Δ. Λουκάτος 1956).

Τόσον εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ παραμυθίου τούτου, μὲ τὸν ἐκ τῆς κνήμης τοκετόν, ὅσον καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ ἐκ τῆς κοιλίας τίκτοντος πατρὸς τῶν προηγούμενων παραμυθίων, σημασίαν ἔχει ἡ πίστις εἰς τὴν δυνατότητα τῶν παρὰ φύσιν λειτουργιῶν τούτων, τὰς ὁποίας δέχεται ὁ λαός. Καὶ ἡ πίστις αὕτη εἶναι βεβαίως παγκόσμιος καὶ παλαιά, ὀφειλομένη κυρίως εἰς δύο ἀνθρωπολογικὰ αἷτια· α) εἰς τὰς συγκεχυμένας περὶ γονιμοποιήσεως καὶ συλλήψεως γνώσεις τῶν πρωτογόνων λαῶν, καὶ β) εἰς τὰς παλαιὰς δοξασίας καὶ τὰ ἔθιμα τῆς ἀρρενολογίας, κατὰ τὰς ὁποίας ὁ πατὴρ μὲ παντοίας κινήσεις καὶ ἐνεργείας προσεπάθει νὰ δεῖξῃ μίαν ἐμπράγματον συμμετοχὴν εἰς τὸν τοκετὸν τῶν τέκνων του.

* *

Ὡς συμπλήρωμα τῶν ὅσων μέχρι τοῦδε ἐξετέθησαν διὰ τὰ περὶ ἀμέσου τοκετοῦ ἐκ τοῦ ἰδίου σώματος τοῦ πατρὸς πιστευόμενα, κρίνω σκόπιμον νὰ παραθέσω καὶ τὰ συμβολικῶς ἐπὶ νύοθεσίας ἐνεργούμενα, τὰ ὁποῖα δύνανται νὰ θεωρηθοῦν ὡς ἐμπνεόμενα ἀπὸ τὰς ἀντιστοιχίους περὶ τοκετοῦ ἀντιλήψεις:

— «Κεῖνος πὺν ἤθελε νὰ νύοθετήσῃ παιδί, τὸ περνοῦσεν ἀπὸ τῇ μανίκα του. Ἔκανε φόρεμα μὲ πλατὺν μανίκι (ἢ ἔκανε μόνον πλατὺν μανίκι καὶ τὸ κολοῦσε στὸ ποκάμισό του), ὥστε νὰ χωρῇ τὸ μωρὸ νὰ περάσῃ. Ἐπαιρνε τὸ παιδί καὶ τὸ περνοῦσε τρεῖς φορὲς ἀπὸ τὴν ἄκρῃ τοῦ μανικιοῦ πρὸς τὸ στήθος» (Λατοῖδα Κρήτης. Χφον Λ. Ἀρχείου, ἀρ. 1105, 132 - 3. Μ. Λιουδάκη 1937).

— Οἱ ἄτεκνοι νύοθετοῦν συνήθως παιδιὰ συγγενῶν τους (ψυχοπαίδι) καὶ τὰ περνοῦν ἀπὸ τὸ μανίκι τους, ἀλλὰ χωρὶς ἐπίσημη τελετὴ. (Κοντομαρὶ Χανίων. Χφον Λ. Ἀρχείου ἀρ. 1778, 8. Λ. Μαυριδάκης 1952)¹.

Εἰς τὸν πατέρα λοιπὸν ἀρκεῖ ἡ διὰ μόνης τῆς χειρίδος τοῦ ἐνδύματος αὐτοῦ διέλευσις τοῦ νύοθετουμένου παιδὸς (ἴσως μὲ συμβολισμὸν τῆς ἐκ χειρὸς προστασίας, ἀλλὰ καὶ μὲ ἀπήχησιν τῶν περὶ τοκετοῦ ἐκ τοῦ βραχίονος παλαιῶν ἀντιλήψεων)², ἐκ τῆς πράξεως δὲ ταύτης ἔχει τὴν ἀρχὴν καὶ ἡ σχετικὴ περὶ ἀνδρικῆς νύοθεσίας ἔκφρασις: *Τὸ πέρασε τὸ παιδί ἀπὸ τῇ μανίκᾳ του* (= τὸ νύοθετήσε). Μάνη. Λ. Ἀρχεῖον, ἀρ. 487, 349. Ἀναστασία Κουκουλὲ 1923.

Προσθέτω μίαν περίπτωσιν νύοθεσίας ὑπὸ πατρός, μὲ περισσότερον ἀφηρημένον καὶ θρησκευτικὸν συμβολισμὸν: «Προσσηγοῦντο εἰς τὴν ἐκκλησίαν, τὸ νύοθετούμενον παιδίον μετὰ τῶν γονέων³ καὶ τῶν φίλων του, ἐὰν ἦτο ὀρφανόν, καθὼς καὶ οἱ νύοθετοῦντες μετὰ δυὸς ἢ τριῶν ἄλλων φίλων ἢ συγγενῶν των. Ἐφερον πάντες ἀνημμένας λαμπάδας, τὰ δὲ παιδία ἐτίθετο πρὸ τῆς εἰκόνος τοῦ Χριστοῦ ἢ τῆς Παναγίας, ἀναλόγως τοῦ γένους. Ἐφόρει ὁ ἱερεὺς τὸ ἐπιτραχήλιόν του. Ἐπλησίαζε τότε ὁ νύοθετῶν τὸ παιδίον καὶ τῷ ἔλεγεν: «Υἱός μου εἰ σύ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε» (Ψαλμ. 2, 7), καθ' ὑπαγόρευσιν ἐννοεῖται τοῦ ἱερέως Ἀνεγινώσκοντο κατόπιν αἱ καθιερωμέναι εὐχαὶ καὶ οὕτω ἡ νύοθεσία ἦτο πλέον τετελεσμένον γεγονός». (Β. Δελιγιάννη, Λαογραφικὰ Κουβουκλίων Προύσης. Μικρασ. Χρονικά, τόμ. Ε', Ἀθήναι 1952, σ. 188).

Μαῖος 1959.

¹ Εἶναι γνωστὰ αἱ παρόμοιαι συμβολικαὶ πράξεις νύοθεσίας, αἵτινες τίθενται ἐν ἐνεργείᾳ, πολὺ συχνότερον καὶ πολὺ παραστατικώτερον, ὑπὸ τῶν γυναικῶν - μητέρων. Ἦδη εἰς τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν μυθολογίαν: «τὴν Ἥραν [φασὶν] ἀναβᾶσαν ἐπὶ κλίνην καὶ τὸν Ἥρακλέα προσλαβομένην πρὸς τὸ σῶμα, διὰ τῶν ἐνδυμάτων ἀφείναι πρὸς τὴν γῆν, μιμουμένην τὴν ἀλθινὴν γένεσιν· ὅπερ μέχρι τοῦ νῦν ποιεῖν τοὺς βαρβάρους, ὅταν θετὸν υἱὸν ποιεῖσθαι βούλωνται.» (Διόδ. Σικελιώτ. Δ' 39, 2) Σήμερον, πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος μαρτυρεῖται τὸ ἔθιμον τῆς διὰ τοῦ ὑποκαμίσου τῆς γυναικὸς διελεύσεως τοῦ νύοθετουμένου. (Βλέπ. καὶ Στ. Κυριακίδην ἐν Λαογραφίᾳ, τόμ. ΙΑ' σελ. 715 - 717 καὶ Γ. Μιχαηλίδην Νουάρον, Περὶ τῆς ἀδελφοποιΐας ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλλάδι καὶ ἐν τῷ Βυζαντίῳ. Τόμος Κ. Ἀρμενοπούλου, Θεσσαλονίκη 1952, σελ. 265-6).

² Βλ. W. Deona, ἐνθ' ἀν., σελ. 315.